

Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία

Τόμ. 15, Αρ. 2 (2019)

Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας: συνεντεύξεις και συνεντεύξεις μέσω διαδικτύου

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ-ΑΛΚΗΣΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΟΛΛΙΑ

doi: [10.12681/jode.20634](https://doi.org/10.12681/jode.20634)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας: συνεντεύξεις και συνεντεύξεις μέσω διαδικτύου

Methodology of qualitative research: interviews and online interviews

Ευφροσύνη-Αλκίστη Παρασκευοπούλου-Κόλλια

Διδάσκουσα βάσει του Π.Δ. 407/80

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σχολή Θετικών Επιστημών

frini@uth.gr

Summary

In order for a research to be conducted, a reflection must have preceded or in other words one or more research questions. The researcher is then asked to decide which methodology s/he will adopt, eg. what route s/he will follow in order to conduct her/his research with a long-term goal to present it to the scientific and the broad public (and benefit it). This is not an easy process, though highly constructive and interesting.

Once s/he thinks s/he has specified the methodology and the research tool s/he will adopt, the researcher will be confronted with other issues. Having consulted scientific books and journals -especially on social science methodology- s/he will find it difficult to try to understand which model of methodology s/he has finally chosen and whether this was a right choice; 'There is not only one recipe for research planning. The aims of the research determine its methodology and design' (Cohen, Mannion, & Morisson, 2008, p. 117), without, of course, implying that there should be no research planning to be followed to a large or short extent. In other words, there are disagreements between the experts on typological issues, related to the names and definitions of the methods. Especially referring to interviews, the problem seems to be maximized.

As regards the area of social research (or education), there are some scientific questions, some sensitive issues and some specific subjects that may need special consideration (see also Elam & Fenton, 2003; Dickson-Swift, James, Kippen, & Liamputtong, 2009). In order to conduct research on such issues qualitative methodology is being used (most of the times) and particularly interviews (see also Drury, Homewood, & Randall, 2011; Murray et al., 2009), which are of extreme importance.

The research methods through which we (mainly) study social phenomena (prevailingly) are divided in qualitative and quantitative ones. Quantitative methods analyze the frequency of occurrence of the phenomenon being examined, through a plurality of data-subject-samples, which are based on statistical analysis and parameters on large sample sets. 'These parameters take the form of variables and their correlation, which is empirically controlled, takes the form of assumptions. The cases included in the research are not considered in their entity, but only in relation to those parameters whose correlation is being investigated' (Tsiolis, 2011, p. 57). One of the main tools of the quantitative method in sociological research, questionnaires, for example, is based on questions asked in specific ways, and the respondents' answers to the research are also predetermined (Flick, Von Kardorff, & Steinke,

2004) and the researcher has ideally ensured similar response conditions for all people participating. Based on what we have already written, those who adopt the quantitative approach consider that they approach and crystallize a kind of homogeneity (and 'subjectivity').

As regards qualitative methodology, interviews are one of the main research tools. What we should remember is that 'types of interviews are often as many as the sources to which one can refer to' (Cohen, Manion, & Morisson, 2008, p. 454) and that 'the interview in order to be successful is based on the interaction of an interviewer and interviewee' (Chalikias, Lalou, & Manolesou, 2015, p. 27). From the above it is presumed that we first need a kind of interaction between two parties and especially that there is no appropriate type of interviews that if used will have desirable results. That is why the researchers do not have convergent views.

Once a researcher chooses interviews as a research tool, s/he must be ready to listen to the personal interviewees' points of view (Flick, Von Kardorff, & Steinke, 2004) in order to compile information that is as accurate as possible. The interviews include issues of validity and self-expression –for both sides. Moreover, the relationship between the data and the arising issues is a kind of perceived truth (Cazden, 2000; Williamson, 2006) and is linked to how each side comprehends the issue under consideration.

Online interviews are divided into synchronous and asynchronous. The first ones are related to a software or platform that allows real-time online discussion (see skype, viber, etc.) (O'Connor, Madge, Shaw, & Wellens, 2008) and asynchronous web-based interviews, for example email interviews, that are not held in real-time. The use of computers in the quality method fits into the modern and technological lifestyle. Especially email interviews are considered a natural and relatively accurate way of communication (Burns, 2010; Fritz & Vandermause, 2018).

The bibliography states that the researcher who chooses to adopt for her/his research online interviews (skype or email) first has the opportunity to avoid any error associated with texting (<http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU21.html>, Selwyn & Robson, 1998). One of the main characteristics of electronic interviews is that they offer access to a world-wide sample (Meho, 2006; Blomberg, et al., 1993). In other words, they minimize the geographical distance (Burns, 2010; Chen & Hinton, 1999; Dimond, Fiesler, DiSalvo, Pelc, & Bruckman, 2012), do not cost a lot, if nothing at all (Fontes & O'Mahony, 2008; Opdenakker, 2006) and may help in interviewing individuals belonging to special categories and may have specific characteristics, such as people who face some illnesses (see also Synnot et al., 2014), elderly people who do not easily move (Brondani, MacEntee, & O'Connor, 2011) and eg. addicted persons (see also McCoyd & Kerson, 2006; Meho, 2006). Email interviews allow researchers to interview more than one participants, since a list of questions can be separately sent to multiple participants at the same time, regardless of the their geographic location, as mentioned above, and by extending the time zone (Meho, 2006).

Skype interviews can offer exciting opportunities for qualitative interviewing. In this type of interviews both the researcher and the subjects can see each other during the interview while in a different location and mainly in the comfort of their own space (Deakin & Wakefield, 2014; Hanna, 2012; Seitz, 2016).

This article will attempt to approach and make the terms and issues discussed above clearer and more understandable and as detailed as possible. We will rely on personal empirical data from research that we have already conducted and- to a large extent- on our previous relevant article, the data of which we are trying to update with the on-going text.

Keywords

research, qualitative research, interview, online interview, researcher, subject/participant

Περίληψη

Στο άρθρο αυτό γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστεί το τι σημαίνει και τι τελικά είναι η έρευνα και οι βασικοί λόγοι για τους οποίους επιλέγεται συγκεκριμένη μεθοδολογία έρευνας και λεπτομερέστερα η ποιοτική μέθοδος, βάσει διεθνούς και εγχώριας βιβλιογραφίας. Αποτιμώνται τα θετικά χαρακτηριστικά της εν λόγω είδους μεθόδου και οι κύριοι λόγοι για τους οποίους μια/ένας ερευνήτρια/ητής θα την υιοθετούσε. Έπειτα παρατίθενται διάφορα είδη-τύποι συνεντεύξεων (που αποτελούν κύριο εργαλείο της ποιοτικής μεθόδου) και οι διαφορές μεταξύ των ορισμών (ή της ονοματολογίας) που τους αποδίδονται ανάλογα με τις/τους ερευνήτριες/ητές που αναφέρονται σε αυτές. Γίνεται, επίσης, η παράθεση των στοιχείων εκείνων που πρέπει να έχει η/ο ερευνήτρια/ητής προκειμένου να διεξάγει έρευνα και να ακολουθήσει τη δεοντολογία και τη μεθοδολογία της. Στη συνέχεια επιχειρούμε να περιγράψουμε όσα έχουν γραφτεί και παρατεθεί για ένα καινοτόμο είδος συνεντεύξεων, αυτό των ηλεκτρονικών συνεντεύξεων. Ονομάζονται αλλιώς συνεντεύξεις μέσω διαδικτύου και επιχειρούμε να παρουσιάσουμε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους.

Λέξεις/έννοιες-κλειδιά

έρευνα, ποιοτική μέθοδος, συνέντευξη, ηλεκτρονική συνέντευξη, ερευνήτρια/ητής, υποκείμενο

Εισαγωγή

Προκειμένου μια έρευνα να διεξαχθεί θα πρέπει να έχει προηγηθεί ένας προβληματισμός ή με άλλα λόγια ένα ή παραπάνω ερευνητικά ερωτήματα. Η/Ο ερευνήτρια/ητής καλείται, έπειτα, να αποφασίσει ποια μεθοδολογία θα υιοθετήσει, δηλαδή ποια ρότα θα ακολουθήσει προκειμένου να διεξάγει την έρευνά της/του με μακρόπνοο στόχο να την παρουσιάσει στο επιστημονικό, αλλά και στο ευρύ ενδεχομένως κοινό (και να το ωφελήσει). Πρόκειται για μια διαδικασία καθόλου εύκολη, αλλά άκρως εποικοδομητική και ενδιαφέρουσα.

Από τη στιγμή που θα θεωρήσει ότι συγκεκριμενοποίησε τη μεθοδολογία και το ερευνητικό εργαλείο, που θα υιοθετήσει, θα έρθει αντιμέτωπη/ος με άλλου είδους ζητήματα. Συμβουλευόμενη/ος επιστημονικά βιβλία και περιοδικά-ειδικά επί της μεθοδολογίας των κοινωνικών επιστημών- θα βρεθεί στη δύσκολη θέση να προσπαθεί να καταλάβει ποιο μοντέλο μεθοδολογίας έχει τελικά επιλέξει και εάν έπραξε ορθώς με αυτή της/του την επιλογή. «Δεν υπάρχει μόνο μία συνταγή για το σχεδιασμό της έρευνας. Οι σκοποί της έρευνας καθορίζουν τη μεθοδολογία και το σχεδιασμό της» (Cohen, Manion, & Morrison, 2008, σ. 117), χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι δεν πρέπει να υφίσταται σχεδιασμός της έρευνας, που να ακολουθείται σε μεγάλο βαθμό (σε πλήρη βαθμό ίσως αυτό δεν είναι εφικτό). Με άλλα λόγια υπάρχουν διαφωνίες μεταξύ των ειδικών που αφορούν και τυπολογικά ζητήματα, σχετιζόμενα με τις ονομασίες και τους ορισμούς των μεθόδων. Ειδικά όσον αφορά στις συνεντεύξεις το πρόβλημα μοιάζει να μεγιστοποιείται, όπως θα αναφέρουμε και σε παρακάτω σημείο.

Επισημαίνεται πως όσον αφορά στην περιοχή της κοινωνικής έρευνας (ή και της εκπαίδευσης) υπάρχουν ορισμένα επιστημονικά ερωτήματα, ορισμένα ευαίσθητα ζητήματα και ορισμένα συγκεκριμένα αντικείμενα που ίσως χρήζουν ιδιαίτερης αντιμετώπισης (βλ. και Elam & Fenton, 2003; Dickson-Swift, James, Kippen, & Liamputtong, 2009). Για τη μελέτη αυτών των θεμάτων ενδείκνυται το να υιοθετείται η ποιοτική προσέγγιση και δη οι συνεντεύξεις, οι οποίες εμφανίζουν ιδιάζουσα σημασία (βλ. και Drury, Homewood, & Randall, 2011; Murray et al., 2009).

Στο άρθρο αυτό θα γίνει προσπάθεια να προσεγγισθούν και να καταστούν σαφέστεροι και περισσότερο κατανοητοί οι όροι και τα θέματα στα οποία αναφερθήκαμε παραπάνω, όσο το δυνατόν αναλυτικότερα. Θα βασιστούμε σε προσωπικά εμπειρικά δεδομένα από τις έρευνες που έχουμε διεξάγει και σε μεγάλο βαθμό σε προηγούμενο σχετικό μας άρθρο, του οποίου τα στοιχεία και επιχειρούμε να επικαιροποιήσουμε με αυτό το κείμενο.

Επιλογή ερευνητικής μεθόδου

Οι ερευνητικές μέθοδοι, μέσω των οποίων μελετούμε τα κοινωνικά φαινόμενα (έχει επικρατήσει να) διακρίνονται κατά κύριο λόγο σε ποιοτικές και ποσοτικές.

Οι ποσοτικές αναλύουν την ποσότητα εμφάνισης του φαινομένου που εξετάζεται, μέσα από πλήθος δεδομένων-υποκειμένων (ή ερωτώμενων ή συνεντευξιζόμενων)-δειγμάτων, που έχουν θετικιστικό υπόβαθρο και βασίζονται σε στατιστικές αναλύσεις και παραμέτρους επί μεγάλων συνόλων δείγματος. «Οι παράμετροι αυτές παίρνουν τη μορφή μεταβλητών και η συσχέτισή τους, που ελέγχεται εμπειρικά, παίρνει τη μορφή υποθέσεων. Οι περιπτώσεις, που περιλαμβάνονται στην έρευνα, δεν εξετάζονται στην ολότητά τους, αλλά μόνον σε σχέση με εκείνες τις παραμέτρους, η συσχέτιση των οποίων ερευνάται» (Τσιώλης, 2011, σ. 57). Ένα από τα κυριότερα εργαλεία της ποσοτικής μεθόδου στην κοινωνιολογική έρευνα, τα ερωτηματολόγια, επί παραδείγματι, βασίζεται σε ερωτήσεις που τίθενται με συγκεκριμένους τρόπους και οι αποκρίσεις των συμμετεχουσών/όντων στην έρευνα είναι προκαθορισμένες (Flick, Von Kardorff, & Steinke, 2004) και συνήθως η/ο ερευνήτρια/ητής έχει φροντίσει, ιδανικά, να εξασφαλίσει όμοιες συνθήκες απόκρισης για όλα τα υποκείμενα. Βασίζόμενες/νοι σε όσα αναφέραμε, όσες και όσοι υιοθετούν την ποσοτική προσέγγιση κρίνουν ότι προσεγγίζουν και αποκρυσταλλώνουν ενός είδους ομογνωμοσύνη (και άρα 'αντικειμενικότητα').

Οι ποιοτικές μέθοδοι αναφέρονται στο είδος και στο συγκεκριμένο χαρακτήρα του υπό εξέταση φαινομένου (Hammarberg, Kirkman, & De Lacey, 2016; Yilmaz, 2013; Cohen, Manion, & Morrison, 2008). Έχουν φυσιολογική ροή, τα δεδομένα που συλλέγουν συγκεντρώνονται συνήθως στο φυσικό τους πλαίσιο-περιβάλλον και σε μεγάλο βαθμό δεν είναι κατευθυνόμενες από την/τον ερευνήτρια/ητή. Βασίζονται στη μεθοδολογικά ελεγχόμενη ματιά της/του ερευνήτριας/νητή (Flick, Von Kardorff, & Steinke, 2004) και επιδιώκουν να αναδείξουν την πραγματικότητα που ισχύει για το φαινόμενο και τα υποκείμενα που λαμβάνουν μέρος στην έρευνα. Οι ποιοτικές μέθοδοι είναι φυσικές (Given, 2008; Hughes, 2012) και μοιάζουν περισσότερο θελκτικές, γιατί εστιάζουν στις πραγματικές προθέσεις (Chism, Douglas, & Hilson, 2008), χωρίς να μετατρέπονται σε καταπιεστικές και επιχειρούν να συλλάβουν όλα εκείνα τα στοιχεία που συνθέτουν τη ζωή των υποκειμένων εντός του πεδίου, στο οποίο αυτά διαβιούν. Η Παπαγεωργίου, προχωρώντας αυτή τη σκέψη γράφει: «Ο ερευνητής έτσι μπορεί να διεισδύσει στην προσωπικότητα των υποκειμένων και να κατανοήσει τις κοινωνικές επιρροές που τα υποκείμενα έχουν δεχτεί» (Παπαγεωργίου, 1998, σ. 9-10).

Οι ποιοτικές μέθοδοι συνδράμουν στην προσπάθεια της/του ερευνήτριας/ητή να αποδώσει εμπειρίες των υποκειμένων, αλλά κυρίως να εμβαθύνει στα λεγόμενά τους και να αποκαλύψει το τι σήμαιναν οι εμπειρίες τους αυτές. Πρόκειται για μια διαδικασία που δεν είναι απλή και αφορά ενός είδους «λεπτή» περιγραφή (Ballesteros & Mata-Benito, 2018; Geertz, 1973) από την πλευρά των ερευνητριών/ητών ή «δημιουργία λεπτομερών εικόνων από τις ζωές των ανθρώπων» (Seitz, 2016, σ. 229). Εν ολίγοις, όπως αναφέρουν οι Ίσαρη & Πουρκός (2015, σ. 28) «Ο πιο εύκολος τρόπος να αναδείξει κανείς την ιδιαιτερότητα της ποιοτικής μεθόδου είναι η σύγκρισή της με την ποσοτική μέθοδο».

Η/Ο ερευνήτρια/ητής που ακολουθεί ποιοτική μέθοδο παρατηρεί και περιγράφει όσα περισσότερα στοιχεία μπορεί από το περιβάλλον και προσπαθεί να ερμηνεύσει τα φαινόμενα όπως ακριβώς έχουν (όταν της/του παρουσιάζονται), ευρισκόμενη/ος εν εγρηγόρσει, με τα στοιχεία ευαισθησίας της/του σε οξύτητα. Καταγράφει τα γεγονότα ως έχουν ή ως της/του παρουσιάζονται από τις αφηγήσεις των υποκειμένων και ταυτοχρόνως έρχεται αντιμέτωπη/ος με τον ίδιο της/του τον εαυτό. Αναλαμβάνει να συνδυάσει με ένα λογικό τρόπο δεδομένα, στοιχεία και καταστάσεις ώστε να καταλήξει σε ένα συμπέρασμα από τα όσα παρατηρεί. Αυτό συμβαίνει μέσω του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνεται την παρουσία των γεγονότων και τη σπουδαιότητά τους. Η/Ο ερευνήτρια/ητής, αφού συλλέξει τα δεδομένα, προσπαθεί να τα ερμηνεύσει (Eisner, 2017). Εκείνο λοιπόν που φέρει βαρύτητα στις ποιοτικές μεθόδους είναι η κρίση (και το πολιτισμικό κεφάλαιο) της/του ερευνήτριας/ητή και όσων θα διαβάσουν την έρευνα (Eisner, 2017). Πάντα, λοιπόν, θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν η υποκειμενικότητά της/του. Και σαφώς από το κείμενο που θα προκύψει -από την ανάλυση των δεδομένων- διαφαίνεται και η προσωπικότητα της/του ερευνήτριας/ητή.

Επειδή η ποιοτική έρευνα έχει να κάνει κυρίως με συνθήκες «πρόσωπο με πρόσωπο» (Redlich-Amirav & Higginbottom, 2014), θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι τα αποτελέσματά της είναι «παράξενα» (Tyler, 2006). Η λέξη μπαίνει εντός εισαγωγικών γιατί το κάθε πρόσωπο (ερευνήτρια/ητής-υποκείμενο) έχει τις προσωπικές της/του απόψεις (Watt, 2007; Rossman, 1993) και αυτές είναι που αναλύουν και μεθερμηνεύουν τα όσα ακούγονται-κατατίθενται και από τις δύο πλευρές. Δεν πρόκειται σε καμία περίπτωση για μια μηχανοποιημένη διαδικασία και σίγουρα δεν είναι μια ευτελής διαδικασία (Britten et al., 2002; Lee, 1992). Αφ' ης στιγμής, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη παράγραφο, η/ο ερευνήτρια/ητής βρίσκεται πάντα σε εγρήγορση και σημειώνει ακόμα και μικρά σχόλια, οτιδήποτε παρατηρήσει (Boostrom, 1994), ακόμα και τον τρόπο που τα υποκείμενα κάθονται ή συνομιλούν και προσπαθεί να συνδυάσει με έναν λογικό τρόπο δεδομένα, στοιχεία και καταστάσεις ώστε να καταλήξει σε ένα συμπέρασμα, δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για μια εύκολη διαδικασία.

Η έρευνα είναι μεν, σε μεγάλο βαθμό, ένα υποκειμενικό εγχείρημα που ελέγχεται από μεθοδολογικούς κανόνες και προβληματισμούς (Finlay & Gough, 2008), δεν σημαίνει αυτό, όμως, ότι οι ποιοτικές μέθοδοι δεν ενέχουν αντικειμενικότητα. Όπως γράφουν οι Finlay & Gough (2008), η αντικειμενική γνώση απαιτεί ενεργές, πολύπλοκες υποκειμενικές διαδικασίες-όπως η αντίληψη, η αναλυτική συλλογιστική, η συνθετική συλλογιστική κτλ. Με άλλα λόγια, οι υποκειμενικές διαδικασίες μπορούν να ενισχύσουν την αντικειμενική κατανόηση του κόσμου και θα προσθέταμε ότι συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό σε αυτό (<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/829/1800>).

Η διάκριση μεταξύ ποσοτικής και ποιοτικής μεθόδου δεν είναι αυστηρά διαπεράσιμη (Flick, Von Kardorff, & Steinke, 2004). Πέραν της αποκλειστικής χρήσης είτε της

ποσοτικής είτε της ποιοτικής μεθόδου, υπάρχουν και οι έρευνες που χρησιμοποιούν και συνδυάζουν και τις δύο, αξιοποιώντας τα πλεονεκτήματα της κάθε μιας. Και οι δύο μέθοδοι δίνουν τη δυνατότητα στην/στον ερευνήτρια/ητή να προσεγγίσει ένα ερευνητικό πεδίο και να επικεντρωθεί σε αυτό. Η δε επιλογή μεταξύ της μιας ή της άλλης μεθόδου ή του συνδυασμού τους, έγκειται στην/στον ερευνήτρια/ητή και μπορεί να γίνει/γίνεται καθ' όλη τη διάρκεια της διεξαγωγής της έρευνας.

Σε μεγάλο βαθμό τα αποτελέσματα μιας έρευνας αποτελούν αφετηρία για μια σειρά ποιοτικών και ποσοτικών μεθοδολογικών προσπαθειών, γιατί τα ζητήματα προς μελέτη και ανάλυση δεν σταματούν να υφίστανται και τα αποτελέσματά τους θέτουν συνεχείς, επόμενους προβληματισμούς στις/στους ερευνήτριες/ητές.

Οι συνεντεύξεις: τα είδη-οι τύποι τους

Θα ξεκινήσουμε το κεφάλαιο αυτό υπενθυμίζοντας ότι «Οι τύποι των συνεντεύξεων είναι συχνά τόσοι όσες και ο πηγές στις οποίες μπορεί να ανατρέξει κανείς» (Cohen, Manion, & Morrison, 2008, σ. 454) και πως «Η συνέντευξη για να είναι επιτυχής στηρίζεται στην αλληλεπίδραση συνεντευκτή και συνεντευξιαζόμενου» (Χαλικιάς, Λάλου, & Μανωλέσου, 2015, σ. 27).

Από τα παραπάνω τεκμαίρεται ότι καταρχάς χρειαζόμαστε ενός είδους αλληλεπίδραση μεταξύ δύο μερών και κυρίως ότι πρέπει να λαμβάνουμε υπ' όψιν μας ότι δεν υπάρχει ένας, πλέον κατάλληλος και ενδεδειγμένος τύπος συνεντεύξεων που αν χρησιμοποιηθεί θα αποφέρει συγκεκριμένα και επιθυμητά αποτελέσματα. Γι' αυτό και οι διάφορες/οι ερευνήτριες/ητές δεν εμφανίζουν συγκλίνουσες απόψεις.

Αφ' ης στιγμής θα επιλέξει κάποια/ος συνεντεύξεις ως ερευνητικό εργαλείο πρέπει να είναι έτοιμη/ος να εισακούσει προσωπικές απόψεις των υποκειμένων (Flick, Von Kardorff, & Steinke, 2004), προκειμένου να συνθέσει πληροφορίες που θα είναι όσο το δυνατόν πιο ακριβείς. Στις συνεντεύξεις ενσκήπτουν θέματα εγκυρότητας και αυτοέκφρασης των υποκειμένων (αλλά και των ερευνητριών/ητών, όπως προαναφέραμε). Επιπλέον, η σχέση μεταξύ των δεδομένων και των θεμάτων που προκύπτουν αποτελεί ένα είδος αντιλαμβανόμενης αλήθειας (Cazden, 2000; Williamson, 2006) και αφορά στο πώς η κάθε πλευρά εκλαμβάνει το όποιο υπό μελέτη ζήτημα.

Η συνέντευξη είναι ομολογουμένως ένα από τα βασικότερα εργαλεία της ποιοτικής μεθόδου. Πρόκειται για την αλληλεπίδραση, την επικοινωνία μεταξύ προσώπων, που καθοδηγείται από την/τον ερευνήτρια/ητή ή ερωτούσα/όντα με στόχο την απόσπαση πληροφοριών σχετιζομένων με το αντικείμενο της έρευνας (Cohen & Manion, 1992). Με άλλα λόγια πρόκειται για ένα ερευνητικό εργαλείο που έχει ως αντικείμενό του να εισέλθει στην πραγματικότητα των υποκειμένων (χωρίς απαραίτητως να τη γνωρίζει πρωτύτερα), να αποκαλύψει πτυχές της προσωπικότητάς τους και να αναγνωρίσει συμπεριφορές. Ο απώτερος σκοπός είναι να μας μεταφέρει όσο πιο κοντά είναι αυτό εφικτό στο να αντιληφθούμε όλες τις παραμέτρους που οδήγησαν σε ένα γεγονός ή μια εμπειρία (Weiss, 2004). Άρα η/ο ερευνήτρια/ητής έχει επίγνωση του ότι οποιαδήποτε στοιχεία ληφθούν υπ' όψιν ειδικά στον παραδοσιακό τρόπο διεξαγωγής μιας συνέντευξης (πρόσωπο με πρόσωπο) πρέπει να εξετάσουν το ευρύτερο περιβάλλον και πλαίσιο στο οποίο διεξάγεται αυτή (Scott & Garner, 2013).

Η επικοινωνία που λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε ανθρώπους που κατ' ουσίαν είναι ξένοι μεταξύ τους και η επιλογή της/του ερευνήτριας/ητή να ακολουθήσει συνεντεύξεις ενθαρρύνει και τις δύο πλευρές, που λαμβάνουν μέρος στη διαδικασία να νιώσουν περισσότερο συνδεδεμένες με τη συζήτηση (όποια μορφή αυτή κι αν λάβει), που διεξάγεται, ανατροφοδοτούμενη από τις απόψεις που εκφράζονται. Σημασία έχει η συζήτηση που λαμβάνει χώρα να ανατροφοδοτείται και η/ο

ερευνήτρια/ητής να αφήνει το υποκείμενο να εκφράζεται κατά το δοκούν και να ακούει πολύ προσεκτικά, χωρίς να θεωρεί τίποτε ως δεδομένο.

Δανειζόμαστε, τέλος, την άποψη του Kvale (1996), που ισχυρίστηκε ότι μια συνέντευξη δύναται να καθοριστεί ακόμα και από τα πρώτα λεπτά της επικοινωνίας μεταξύ των μερών.

«Ο Kvale (1996) τοποθετεί τους διάφορους τύπους συνεντεύξεων σε ένα συνεχές υποστηρίζοντας ότι διαφέρουν ως προς το εύρος των σκοπών, το βαθμό της δομής, το βαθμό στον οποίο είναι διερευνητικές ή ελέγχουν συγκεκριμένες υποθέσεις, το αν επιδιώκουν περιγραφή ή ερμηνεία, και τέλος, ως προς το αν είναι επικεντρωμένες στο γνωστικό ή στο συναισθηματικό τομέα» (στο Cohen, Manion, & Morrison, 2008, σ. 454). Ο Stuckey (2013) αναφέρει τρεις τύπους συνεντεύξεων: τη δομημένη την ημι-δομημένη και την αφηγηματική συνέντευξη και σε τρεις τύπους τις διαχωρίζουν και οι Λαγουμιτζής, Βλαχόπουλος και Κουτσογιάννης (2015): την κατευθυνόμενη, την ημι-κατευθυνόμενη και την ελεύθερη. Ο ίδιος γράφει: «Δομημένη προσωπική συνέντευξη (structured interview) είναι εκείνη που χρησιμοποιεί δομημένα ερωτηματολόγια, δηλαδή ερωτηματολόγια που βασίζονται σε προκαθορισμένα και τυποποιημένα σύνολα ερωτήσεων. Ημι-δομημένη συνέντευξη ονομάζεται εκείνη στην οποία ο ερευνητής έχει έναν κατάλογο θεμάτων και ερωτήσεων να καλύψει και ενδέχεται να διαφέρουν από συνέντευξη σε συνέντευξη» (Λαγουμιτζής, Βλαχόπουλος, & Κουτσογιάννης, 2015, σ. 2). Οι Ίσαρη & Πουρκός (2015) αναφέρουν εξίσου τρεις τύπους συνεντεύξεων, την ημι-δομημένη εις βάθος, τη μη δομημένη και την πλήρως δομημένη. Ο Φίλιας (1996) τις χωρίζει σε δομημένες, μη δομημένες, άμεσες ή έμμεσες, επαναλαμβανόμενες, κλινικές και σε βάθος. Η Κυριαζή αναφέρεται στη συνέντευξη σε βάθος, στην προσωπική συνέντευξη -«στη δειγματοληπτική έρευνα με στατιστικές μεθόδους πρόκειται για τυποποιημένη συνέντευξη, που στηρίζεται σε τυποποιημένο ερωτηματολόγιο, που δεν διαφέρει από το ερωτηματολόγιο που το ίδιο το υποκείμενο συμπληρώνει μόνο του»- (Κυριαζή, 2009, σ. 122), στην ελεύθερη-μη τυποποιημένη, στην τηλεφωνική.

Ουσιαστικά οι δομημένες συνεντεύξεις ενέχουν προκαθορισμένες ερωτήσεις και περιεχόμενο, που τίθενται σε συγκεκριμένη σειρά (χρησιμοποιούνται σχετικά σπάνια στην ποιοτική μεθοδολογία) (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Οι ημι-δομημένες αποτελούνται από ερωτήσεις που έχουν ευελιξία ως προς τη σειρά που θα τεθούν και οι μη δομημένες (ή ελεύθερες ή με όποια ονομασία κι αν συναντώνται) ενέχουν το στοιχείο της ελευθερίας ως προς την έκφραση και του υποκειμένου και της/του ερευνήτριας/ητή (λαμβάνουν υπ' όψιν σαφώς τη φύση του υπό εξέταση θέματος).

Κατά τη ροή της έρευνας πολλές φορές ακολουθείται συνδυασμός τύπων συνέντευξης ανάλογα με τις ανάγκες της (όπως αντιστοίχως μπορεί να συμβεί και με τα είδη της μεθοδολογίας, όπως προαναφέραμε). Αυτό σημαίνει ότι σε πολλές ποιοτικές συνεντεύξεις υφίσταται αρμονική σύνδεση μεταξύ των αυστηρά σχεδιασμένων μερών και των μη προσχεδιασμένων μερών τους (Rubin & Rubin, 2011) και κάτι τέτοιο δεν πρέπει να αποθαρρύνει την/τον ερευνήτρια/ητή.

Το προφίλ μιας/ενός ερευνήτριας/ητή και η δεοντολογία που διέπει τις συνεντεύξεις

Κάποια από τα βασικά στοιχεία των συνεντεύξεων είναι ότι η/ο ερευνήτρια/ητής πρέπει να είναι ικανή/ός επικοινωνιακά, να δύναται να δημιουργήσει φιλικό κλίμα (Βαβουρανάκης, 1986), να μπορεί να αναπτύξει μια καλή σχέση *ερευνητικά* με τα υποκείμενα, και να γνωρίζει τον τρόπο και τη σαφήνεια, με την οποία πρέπει να τεθούν οι ερωτήσεις -γεγονός που δεν αποτελεί καθόλου εύκολη διαδικασία (βλ. και

Bell, 1997). Εντός αυτού του πλαισίου πρέπει να παρουσιάζεται ως *επαγγελματίας* και να προσέξει ιδιαιτέρως να μην ‘αναγκάσει’ κάποια απάντηση να αναφερθεί (με άλλα λόγια να αποφύγει τις βεβιασμένες ερωτήσεις).

Η διαδικασία της επικοινωνίας με το υποκείμενο δεν είναι πάντοτε αρμονική ή εύρυθμη. Ένα βασικό –τρόπον τινά- τέχνασμα όσον αφορά την αλληλεπίδραση με το υποκείμενο είναι πρωτίστως το να είναι (η/ο ερευνήτρια/ητής) έτοιμη/ος να εκτεθεί ως προς έναν βαθμό και δευτερευόντως να θυμάται ότι τίποτα δεν θεωρείται δεδομένο και προσχεδιασμένο κατά την ακρόαση ιστοριών ζωής, απόψεων, στάσεων, απλών και σύνθετων σκέψεων και εμπειριών (βλ. και Schutz, 1967)· εδώ εντάσσονται η ενθάρρυνση του υποκειμένου ή η συγκατάβαση και το ενδιαφέρον προς όλα όσα λέει. Προφανές καθίσταται το ότι όταν το υποκείμενο αρχίσει να μιλά για κάποιο πολύ προσωπικό και ευαίσθητο ζήτημα, η μαγνητοφώνηση (ή βιντεοσκόπηση) ίσως πρέπει να διακοπεί (ειδικά εάν ζητηθεί κάτι τέτοιο από το υποκείμενο).

Η/ο ερευνήτρια/ητής πολλές φορές αδυνατεί να είναι συναισθηματικά αποδεσμευμένη/ος (Rubin & Rubin, 2011; Ladkin, 2005). Το στοιχείο της υποκειμενικότητάς ενέχεται σε πολλά σημεία της έρευνας (βλ. και Ίσαρη & Πουρκός, 2015) και αυτό που ονομάζεται αντικειμενικότητα είναι ουσιαστικά ενδο-υποκειμενικότητα της/του ερευνήτριας/ητή και του υποκειμένου (Shapin, 2012). Γίνεται κατ’ επέκτασιν κατανοητό ότι πρέπει να προσπαθήσει να φερθεί με σεβασμό και δικαιοσύνη στο υποκείμενο (αν μη τι άλλο). «Η σχέση μεταξύ του ερευνητή και του υποκειμένου είναι μια αμοτεροβαρής σύμβαση. Πρέπει και τα δύο μέρη να νιώθουν (και να είναι) ισότιμα» (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2016, σ. 83).

Σε κάθε είδους συνέντευξη η/ο ερευνήτρια/ητής πρέπει να παραμένει διακριτική/ος και ευγενική/ός και να θυμάται ότι όσον αφορά προσωπικά ζητήματα του υποκειμένου, η συζήτηση και η τροπή της καθώς και οι ερωτήσεις πρέπει να είναι ευέλικτες και να μη θίγουν ψυχικές ‘εκδορές’ της/του ερωτώμενης/ου. Αυτά αποτελούν καίρια στοιχεία που καθορίζουν κατά πολύ την χροιά των απαντήσεων των υποκειμένων.

Οι συνεντεύξεις υπακούουν σε ένα σύνολο κανόνων, που διέπει τον τρόπο διεξαγωγής τους, τον τρόπο που τίθενται οι ερωτήσεις και διαπερνά και τον τρόπο βάσει του οποίου λαμβάνει χώρα η επικοινωνία μεταξύ των δύο (ή και παραπάνω) μερών, η οποία οφείλει να είναι αναλογική και ισότιμη. Καταρχάς η/ο ερευνήτρια/ητής προσαρμόζεται στο προσωπικό πρόγραμμα του υποκειμένου, προκειμένου να διεξαχθεί η έρευνα και ιδιαιτέρως η συνέντευξη -οποιοδήποτε τύπου.

Στοχεύοντας στο να επισυμβεί η συνάντηση (ή τηλε-συνάντηση) η/ο ερευνήτρια/ητής έχει πρωτύτερα συστηθεί με κάποιο μήνυμα ή τηλεφώνημα και έχει προσδιορίσει τον σκοπό της έρευνάς της/του και τον χρόνο που περίπου θα διαρκέσει η συνέντευξη. Μονάχα εάν το υποκείμενο αποδεχθεί, μπορεί να πραγματοποιηθεί η συνέντευξη, όταν και όποτε το εξυπηρετεί.

Καταλήγοντας, οι άνθρωποι σε μεγάλο βαθμό αρέσκονται στο να μιλούν για όσα βιώνουν και να νιώθουν σημαντικοί μέσω των λεγομένων τους (Leech, 2002; βλ. και Foucault, 1989, στο Koehne, 2006) και, όπως ο Brown ανέφερε, όλα τα μέλη της κοινωνίας έχουν το δικαίωμα να εκφράζονται με τα δικά τους λόγια και να βεβαιώνονται ότι τα λεγόμενά τους θα εκληφθούν και θα εισακουστούν ως αυθεντικά και ακέραια (Brown, 1987; Hutchinson, Wilson, & Wilson, 1994).

Συνεντεύξεις μέσω διαδικτύου (μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου -ή email- και μέσω skype)

Οι διαδικτυακές συνεντεύξεις χωρίζονται σε σύγχρονες συνεντεύξεις και αφορούν την απευθείας σύνδεση, -για παράδειγμα μέσω κάποιου λογισμικού ή πλατφόρμας που επιτρέπει διαδικτυακή συζήτηση (βλ. skype, viber, κτλ.)-, που πραγματοποιείται σε πραγματικό χρόνο (O'Connor, Madge, Shaw, & Wellens, 2008) και ασύγχρονες συνεντεύξεις μέσω διαδικτύου, που αφορούν π.χ. τις συνεντεύξεις μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και πραγματοποιούνται σε μη πραγματικό χρόνο. Η χρήση των υπολογιστών στην ποιοτική μέθοδο ταιριάζει στον σύγχρονο και τεχνολογικό τρόπο ζωής των περισσότερων. Ειδικά οι συνεντεύξεις μέσω ηλεκτρονικών μηνυμάτων θεωρούνται φυσικός και σχετικά ακριβής τρόπος επικοινωνίας (Burns, 2010; Fritz & Vandermause, 2018).

Η βιβλιογραφία αναφέρει ότι η/ο ερευνήτρια/ητής που επιλέγει να υιοθετήσει για την έρευνά της/του ηλεκτρονικές συνεντεύξεις (ή συνεντεύξεις μέσω email) έχει καταρχάς την ευκαιρία να αποφύγει οποιοδήποτε λάθος σχετίζεται με απόδοση κειμένου που δεν έχει γράψει η/ο ίδια/ος (<http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU21.html>, Selwyn & Robson, 1998). Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των ηλεκτρονικών συνεντεύξεων είναι ότι προσφέρουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε παγκόσμιας κλίμακας δείγμα (Meho, 2006; Blomberg, et al., 1993). Με άλλα λόγια, ελαχιστοποιούν τη γεωγραφική απόσταση, όταν αυτή δεν μπορεί να καλυφθεί (Burns, 2010; Chen & Hinton, 1999; Dimond, Fiesler, DiSalvo, Pelc, & Bruckman, 2012), κοστίζουν ελάχιστα, αν όχι καθόλου, (Fontes & O'Mahony, 2008) και δύνανται να συνδράμουν στο να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις με άτομα που ανήκουν σε ειδικές κατηγορίες και μπορεί να εμφανίζουν ποικίλα χαρακτηριστικά, όπως π.χ. άνθρωποι που αντιμετωπίζουν κάποια ασθένεια (βλ. και Synnot et al., 2014), άνθρωποι μεγάλης ηλικίας που δεν μετακινούνται εύκολα (Brondani, MacEntee, & O'Connor, 2011), και π.χ. οι χρήστες ουσιών (βλ. και McCoyd & Kerson, 2006; Meho, 2006). Οι συνεντεύξεις μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου επιτρέπουν στις ερευνήτριες/στους ερευνητές να πάρουν συνέντευξη σε περισσότερες/ους από μία/έναν συμμετέχουσες/οντες ανά πάσα στιγμή, αφού μια λίστα ερωτήσεων μπορεί να σταλεί ξεχωριστά σε πολλές/ούς συμμετέχουσες/οντες ταυτόχρονα, ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τους θέση, όπως προαναφέρθηκε, και κατ' επέκτασιν ανεξάρτητα από τη ζώνη ώρας (Meho, 2006).

Μερικά επιπλέον στοιχεία, που χαρακτηρίζουν τις συνεντεύξεις μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου είναι το ότι δεν απαιτείται κανενός είδους μετακίνηση προκειμένου να πραγματοποιηθούν (Fontes & O'Mahony, 2008; Opdenakker, 2006) και δεν χρειάζεται καμιά/κανείς να συνδράμει στην απομαγνητοφώνησή τους αφού το κείμενο προς ανάλυση είναι αυτούσιο και έτοιμο στη μορφή που πρέπει (Bowker & Tuffin, 2004; Opdenakker, 2006).

Ερευνήτριες/ητές, που ασχολήθηκαν με αυτού του είδους τις συνεντεύξεις αναφέρουν ότι ο γραπτός λόγος μπορεί να ενθαρρύνει ανθρώπους που ίσως αντιμετωπίζουν προβλήματα ακοής ή εκφοράς του λόγου (Tanis, 2007, στο Bowden & Galindo-Gonzalez, 2015) και ότι τα υποκείμενα, όταν απαντούν από τη ζέση του σπιτιού τους ή μια βολική για εκείνες/ους χρονική στιγμή ή περίοδο, είναι πολύ πιθανό να νιώσουν ασφαλέστερα αναφορικά με το να μοιραστούν προσωπικές εμπειρίες και να πάρουν περισσότερο χρόνο να σκεφθούν το πώς θα τις μοιραστούν (Bowker & Tuffin, 2004; Ratislavová & Ratislav, 2014; Opdenakker, 2006)· σε αυτές περιλαμβάνονται και οι ευαίσθητες εμπειρίες ή εμπειρίες που ίσως φέρνουν τα άτομα σε δύσκολη θέση (Deakin & Wakefield, 2014).

Μια ακόμα θετική πτυχή των συνεντεύξεων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου είναι πως οι απαντήσεις, οι σκέψεις και τα σχόλια των υποκειμένων είναι ήδη γραμμένα σε κείμενο από τις ίδιες/τους ίδιους, χωρίς η ερευνήτρια/ο ερευνητής να είναι στη

δύσκολη θέση να πρέπει να αποφασίσει πώς να «αποκρυπτογραφήσει» τα λεγόμενά τους αλλά, όπως προαναφέραμε, ούτε και να χρονοτριβεί απομαγνητοφωνώντας τα (McCoyd & Kerson, 2006).

Τέτοιου είδους συνεντεύξεις δίνουν την ελευθερία στα υποκείμενα να απαντήσουν χωρίς πίεση, -ντροπή ή φόβο μη τυχόν κριθούν-, αυθόρμητα και αληθινά αφού «κρύβονται» πίσω από την οθόνη του υπολογιστή, έχοντας όσο χρόνο χρειάζονται (και κατ' αυτόν τον τρόπο αποφεύγονται και τα όποια τυχόν διαπροσωπικά προβλήματα).

Οι συνεντεύξεις μέσω Skype μπορούν να προσφέρουν συναρπαστικές δυνατότητες για την ποιοτική συνέντευξη. Σε αυτού του είδους τις συνεντεύξεις τόσο η/ο ερευνητρια/ητής όσο και τα υποκείμενα μπορούν να δουν η/ο μια/ένas την/τον άλλη/ον κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ενώ βρίσκονται σε διαφορετική τοποθεσία και κυρίως στην άνεση του χώρου τους (Deakin & Wakefield, 2014, Hanna, 2012, Seitz, 2016).

Η Hanna επιβεβαιώνει τα πλεονεκτήματα των συνεντεύξεων μέσω Skype και τα προσομοιάζει με τα πλεονεκτήματα των συνεντεύξεων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Τα υποκείμενα νιώθουν ελευθερία ως προς τις απαντήσεις τους, δεν ντρέπονται, έχουν τον χρόνο τους και παραμένουν σε «ασφαλή θέση» χωρίς να χρειαστεί να επιβληθούν στον «ατομικό χώρο του άλλου» (Hanna, 2012, σ. 241). Οι Deakin και Wakefield (2014) υπογραμμίζουν επίσης τα οφέλη των συνεντεύξεων μέσω Skype και για τα υποκείμενα και για τις/τους ερευνητριες/ητές και προσθέτουν ότι όσες/οι προτιμούν το Skype ανταποκρίνονται ευκολότερα σε συνεντεύξεις πρόσωπο με πρόσωπο ('δια ζώσης').

Σύντομη αναφορά στις τηλεφωνικές συνεντεύξεις

Ορισμένα οφέλη πρακτικής φύσεως όπως αυτά που αναφέρθηκαν στο πιο πάνω υποκεφάλαιο, έχουν επίσης τεκμηριωθεί και για τις τηλεφωνικές συνεντεύξεις (Holt, 2010), αλλά αυτές υπολείπονται όσον αφορά το πλεονέκτημα της οπτικής επαφής. Σε αυτή την περίπτωση, είναι πιθανό να χάσουμε κάποιες πληροφορίες που σχετίζονται με τη μη λεκτική επικοινωνία και τη γλώσσα του σώματος, αλλά οι McCoyd & Kerson (2006) αναφέρουν ότι οι απαντήσεις χαρακτηρίζονται ως γνήσιες και στοχαστικές, εξακολουθώντας να προκαλούν συναίσθημα. Είναι γεγονός ότι και σε αυτού του είδους τις συνεντεύξεις αποφεύγονται τα διαπροσωπικά προβλήματα, αλλά δεν μπορεί εύκολα να διασφαλιστεί η ανωνυμία.

Η Novic (2008) αναφέρει ότι συγκρινόμενες με τις δια ζώσης συνεντεύξεις τα πλεονεκτήματα των τηλεφωνικών συνεντεύξεων είναι καταρχάς το κόστος, η αντικειμενική απόσταση μεταξύ υποκειμένων και ερευνητριών/ητών (Sturges & Hanrahan, 2004), η ηρεμία, η ασφάλεια και η ιδιωτικότητα που νιώθει το υποκείμενο ευρισκόμενο στον χώρο του και η δυνατότητα να κρατάμε σημειώσεις (Carr & Worth, 2001). Εν ολίγοις όμως, οι τηλεφωνικές συνεντεύξεις μειονεκτούν ελαφρώς εν συγκρίσει και με τις δια ζώσης και με τις διαδικτυακές (Novick, 2008).

Μειονεκτήματα χρήσης διαδικτυακών συνεντεύξεων

Οι συνεντεύξεις μέσω διαδικτύου εμφανίζουν και ορισμένα μειονεκτήματα, που αφορούν καταρχάς τεχνικά και πρακτικής φύσης ζητήματα. Η κύρια προϋπόθεση προκειμένου να διεξαχθούν οι εν λόγω συνεντεύξεις είναι το ότι απαιτείται να υπάρχει πρόσβαση στο διαδίκτυο προκειμένου να απαντηθούν οι ερωτήσεις (βλ. και Hardey, 2002, στο Bjerke, 2010). Ακόμα ένα πρόβλημα που συνδέεται άμεσα με το διαδίκτυο είναι πως κάποιες/οι μπορεί να μην έχουν τις απαραίτητες γνώσεις για επικοινωνία μέσω αυτού (αυτό συμβαίνει κυρίως σε μεγαλύτερες ηλικίες). Επιπλέον,

ένα βασικό μειονέκτημα είναι πως –σε μεγάλο βαθμό- χρειάζεται μεγάλο χρονικό διάστημα για να απαντηθούν οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων έτσι ώστε η ερευνήτρια/ο ερευνητής να μπορέσει να τις αναλύσει και να τις επεξεργαστεί, είτε επειδή τα υποκείμενα δεν διαθέτουν τον απαραίτητο χρόνο, είτε επειδή κάποιες/οι αποχωρούν πριν ολοκληρωθεί η συνέντευξη, είτε επειδή δεν διαβάζουν καν -τις ερωτήσεις-, αφού πολλές φορές μπορεί να θεωρηθούν ως ενοχλητικά μηνύματα. Ελλοχεύει, σαφώς, ο κίνδυνος και να μην απαντηθούν καθόλου οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων που αποστέλλονται.

Άλλο πρόβλημα αποτελεί η πιθανότητα απόσπασης της προσοχής των υποκειμένων από εργασίες ή ενέργειες που κάνουν εντός σπιτιού (McCoyd & Kerson, 2006; Ordenakker, 2006), αν και, ομολογουμένως, αυτό το πρόβλημα υφίσταται και στη διαζώσης συνέντευξη (Sturges & Hanrahan, 2004).

Υπάρχει, επιπλέον, «ο κίνδυνος να χαθούν στοιχεία που περικλείονται στις εκφράσεις του προσώπου, στις παύσεις κατά τη ροή του λόγου, στις εκφράσεις του σώματος, τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημαντικές πληροφορίες, εν συγκρίσει με τη διαζώσης συνέντευξη» (Seitz, 2016, σ. 230; McCoyd & Kerson, 2006) (επί παραδείγματι, ακόμα και μέσω skype δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε όλες τις κινήσεις του σώματος).

Τέλος, όσον αφορά τις τηλεφωνικές συνεντεύξεις, συγκεκριμένα, πρόβλημα αποτελεί το ότι χρονικά δεν πρέπει να διαρκέσουν πολύ (βλ. και Garbett & McCormack, 2001) και αυτό δεν συνεπικουρεί στην εις βάθος συζήτηση του όποιου υπό μελέτη ζητήματος.

Επίλογος

Η συνέντευξη είναι βασικό στοιχείο της ποιοτικής (και όχι μόνο) έρευνας και ενέχει πολλά ειλικρινή και πραγματικά στοιχεία και από την πλευρά των υποκειμένων και από την πλευρά των ερευνητριών/ητών. Δεν είναι ένας απλός διάλογος, αλλά επί της ουσίας επικοινωνία μεταξύ δύο (τουλάχιστον) μερών.

Στην όλη αυτή διαδικασία διαδραματίζουν (όχι απόλυτο, αλλά) σημαντικό ρόλο το κοινωνικό υπόβαθρο, η κουλτούρα υποκειμένου και ερευνήτριας/ητή, η επιστημονική παράδοση, στην οποία ανήκει η/ο ερευνήτρια/ητής (βλ. και Tarnas, 1991, στο Kroeze, 2012; Rahman, 2017), αλλά ακόμα και η ενδεχόμενη διστακτικότητα και οι προβληματισμοί του υποκειμένου (βλ. και Austin & Sutton, 2014; Schwalbe & Wolkomir, 2001), που, όμως, μπορεί να αμβλυνθεί όταν υιοθετηθεί ηλεκτρονική επικοινωνία (ηλεκτρονικές συνεντεύξεις) (βλ. και Bowden & Galindo-Gonzalez, 2015; Cook, 2012).

Μέσω των προαναφερθέντων παραμέτρων, λοιπόν, οι ερωτώμενες/οι παρουσιάζουν τον κόσμο τους και η/ο ερευνήτρια/ητής τον ερμηνεύει όσο ευκρινέστερα και βαθύτερα μπορεί. Το σημαντικότερο, ίσως, στοιχείο που θα πρέπει να χαρακτηρίζει μια έρευνα είναι η ειλικρίνεια της/του ερευνήτριας/ητή απέναντι στο επιστημονικό ή εν γένει αναγνωστικό κοινό, στο οποίο απευθύνεται.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Βαβουρανάκης, Χ. (1986). *Στοιχεία πειραματικής Παιδαγωγικής*. Αθήνα: αυτοέκδοση.
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5826> (πρόσβαση στις 09.12.2019)
- Κυριαζή, Ν. (2009). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

- Λαγουμιντζής, Γ., Βλαχόπουλος, Γ., & Κουτσογιάννης, Κ. (2015). *Μεθοδολογία της έρευνας στις επιστήμες υγείας*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5356> (πρόσβαση στις 09.12.2019)
- Παπαγεωργίου, Π. (1998). (Επιμ.) *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε.-Α. (2016). *Διδάσκοντας φιλοσοφία σε μη φιλοσόφους: μια εμπειρική έρευνα*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις αδελφών Κυριακίδη.
- Τσιώλης, Γ. (2011). Η σχέση ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες: Από την πολεμική των «παραδειγμάτων» στις συνθετικές προσεγγίσεις. Στο Δαφέρμος, Μ. Σαματάς, Μ. Κουκουριτάκης, Σ. Χιωτάκης (επιμ.) *Οι κοινωνικές επιστήμες στον 21ο αιώνα: Επίμαχα θέματα και προκλήσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο, 56-84.
- Φίλιας, Β. (1996). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Χαλκιάς, Μ., Λάλου, Π., Μανωλέσου, Α. (2015). *Μεθοδολογία έρευνας και εισαγωγή στη Στατιστική Ανάλυση Δεδομένων με το IBM SPSS STATISTICS*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5075> (πρόσβαση στις 09.12.2019)

Ξενόγλωσση

- Austin, Z., & Sutton, J. (2014). Qualitative research: Getting started. *The Canadian journal of hospital pharmacy*, 67(6), 436.
- Ballesteros, B., & Mata-Benito, P. (2018). The Inner Process of Collective Interpretation in Qualitative Research. *The Qualitative Report*, 23(1), 168-183.
- Bell, J. (1997). *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg. Ελληνική απόδοση: Ρήγα, Α. Β.
- Bjerke, T. N. (2010). When my eyes bring pain to my soul, and vice versa: Facing preconceptions in email and face-to-face interviews. *Qualitative Health Research*, 20(12), 1717-1724.
- Blomberg, J., Giacomi, J., Swenton-Wall, P., & A. Mosher, A. (1993). Ethnographic field Methods and their Relation to Design. In D. Schuler & A. Namioka (eds.). *Participatory Design: Principles and Practices*, 123-155. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Boostrom, R. (1994). Learning to pay attention. *Qualitative studies in education*, 7(1), 51-64.
- Bowden, C., & Galindo-Gonzalez, S. (2015). Interviewing when you're not face-to-face: The use of email interviews in a phenomenological study. *International Journal of Doctoral Studies*, 10(12), 79-92.
- Bowker, N., & Tuffin, K. (2004). Using the online medium for discursive research about people with disabilities. *Social Science Computer Review*, 22(2), 228-241.
- Britten, N., Campbell, R., Pope, C., Donovan, J., Morgan, M., & Pill, R. (2002). Using meta ethnography to synthesise qualitative research: a worked example. *Journal of health services research & policy*, 7(4), 209-215.
- Brondani, M. A., MacEntee, M. I., & O'Connor, D. (2011). Email as a data collection tool when interviewing older adults. *International Journal of Qualitative Methods*, 10(3), 221-230.
- Brown, R. H. (1987). *Society as text: Essays on rhetoric, reason, and reality*. University of Chicago Press.
- Burns, E. (2010). Developing email interview practices in qualitative research. *Sociological research online*, 15(4), 1-12.
- Carr, E.C., & Worth, A. (2001). The use of the telephone interview for research. *Journal of Research in Nursing*, 6, 511-524.
- Cazden, C. (2000). 'Taking Cultural Differences into Account'. In B. Cope & M. Kalantis (Eds.) *Multi-literacies: Literacy, Learning and the Design of Social Futures*. London: Routledge.
- Chen, P., & Hinton, S. M. (1999). Realtime interviewing using the world wide web. *Sociological Research Online*, 4(3), 1-19.
- Chism, N. V. N., Douglas, E., & Hilson Jr, W. J. (2008). Qualitative research basics: A guide for engineering educators. *Rigorous Research in Engineering Education NSF DUE-0341127*.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Μεταφραστές: Σταύρος Κυρανάκης, Ματίνα Μαυράκη, Χρυσούλα Μητσοπούλου. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Cohen, L., & Manion, L. (1992). *Research Methods in Education*, 3 rd Edit. In London: Routledge.
- Coleman, A. & Conaway, B. (1984). Burnout and school administrator. *A Review of the literature. Small school forum* (Vol. 6, No. 1, pp. 1-3).
- Cook, C. (2012). Email interviewing: generating data with a vulnerable population. *Journal of Advanced Nursing*, 68(6), 1330-1339.

- Deakin, H., & Wakefield, K. (2014). Skype interviewing: Reflections of two PhD researchers. *Qualitative research*, 14(5), 603-616.
- Dickson-Swift, V., James, E. L., Kippen, S., & Liamputtong, P. (2009). Researching sensitive topics: Qualitative research as emotion work. *Qualitative research*, 9(1), 61-79.
- Dimond, J. P., Fiesler, C., DiSalvo, B., Pelc, J., & Bruckman, A. S. (2012, October). Qualitative data collection technologies: a comparison of instant messaging, email, and phone. In *Proceedings of the 17th ACM international conference on Supporting group work* (pp. 277-280). ACM.
- Drury, R., Homewood, K., & Randall, S. (2011). Less is more: the potential of qualitative approaches in conservation research. *Animal conservation*, 14(1), 18-24.
- Elam, G., & Fenton, K. A. (2003). Researching sensitive issues and ethnicity: lessons from sexual health. *Ethnicity and Health*, 8(1), 15-27.
- Eisner, E. W. (2017). *The enlightened eye: Qualitative inquiry and the enhancement of educational practice*. Teachers College Press.
- Finlay, L., & Gough, B. (Eds.). (2008). *Reflexivity: A practical guide for researchers in health and social sciences*. John Wiley & Sons.
- Flick, U., Von Kardorff, E., & Steinke, I. (2004). What is qualitative research? An introduction to the field. *A companion to qualitative research*, 3-11.
- Fontes, T. O., & O'Mahony, M. (2008). In-depth interviewing by Instant Messaging. *Social research update*, 53(2), 1-4.
- Fritz, R. L., & Vandermause, R. (2018). Data collection via in-depth email interviewing: Lessons from the field. *Qualitative health research*, 28(10), 1640-1649.
- Garbett, R., & McCormack, B. (2001). The experience of practice development: an exploratory telephone interview study. *Journal of Clinical Nursing*, 10(1), 94-102.
- Garner, R., & Scott, G. M. (2013). *Doing qualitative research: designs, methods, and techniques*. Pearson Education.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures* (Vol. 5019). Basic books.
- Given, L. M. (Ed.). (2008). *The Sage encyclopedia of qualitative research methods*. Sage publications.
- Hammarberg, K., Kirkman, M., & de Lacey, S. (2016). Qualitative research methods: when to use them and how to judge them. *Human reproduction*, 31(3), 498-501.
- Hanna, P. (2012). Using internet technologies (such as Skype) as a research medium: A research note. *Qualitative Research*, 12(2), 239-242.
- Holt, A. (2010). Using the telephone for narrative interviewing: a research note. *Qualitative research*, 10(1), 113-121.
- Hughes, C. (2012). Qualitative and quantitative approaches. URL: <http://tinyurl.com/bmztxp8>.
- Hutchinson, S. A., Wilson, M. E., & Wilson, H. S. (1994). Benefits of participating in research interviews. *Image: The Journal of Nursing Scholarship*, 26(2), 161-166.
- Koehne, N. (2006). (Be) Coming,(Be) Longing: Ways in which international students talk about themselves. *Discourse: studies in the cultural politics of education*, 27(2), 241-257.
- Kroeze, J. H. (2012). Postmodernism, interpretivism, and formal ontologies. Chapter 3. In M. Mora et al. (Eds.), *Research Methodologies, Innovations and Philosophies in Software Systems Engineering and Information Systems*. USA: Information Science Reference.
- Kvale, S. (1996). *Interviews, an introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, SAGE Publications.
- Ladkin, /D. (2005). 'The enigma of subjectivity' How might phenomenology help action researchers negotiate the relationship between 'self', 'other' and 'truth'?. *Action Research*, 3(1), 108-126.
- Lee, S. J. (1992). Quantitative versus qualitative research methods—Two approaches to organisation studies. *Asia Pacific Journal of Management*, 9(1), 87-94.
- Leech, B. L. (2002). Asking questions: Techniques for semistructured interviews. *PS: Political Science & Politics*, 35(4), 665-668.
- McCoyd, J. L., & Kerson, T. S. (2006). Conducting intensive interviews using email: A serendipitous comparative opportunity. *Qualitative Social Work*, 5(3), 389-406.
- Meho, L. I. (2006). E-mail interviewing in qualitative research: A methodological discussion. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 57(10), 1284-1295.
- Murray, S. A., Kendall, M., Carduff, E., Worth, A., Harris, F. M., Lloyd, A., Cavers, D., Grant, L., & Sheikh, A. (2009). Use of serial qualitative interviews to understand patients' evolving experiences and needs. *Bmj*, 339, b3702.
- Novick, G. (2008). Is there a bias against telephone interviews in qualitative research?. *Research in nursing & health*, 31(4), 391-398.
- O'Connor, H., Madge, C., Shaw, R., & Wellens, J. (2008). Internet-based interviewing. *The Sage handbook of online research methods*, 271-289.

- Opdenakker, R. (2006, September). Advantages and disadvantages of four interview techniques in qualitative research. In *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* (Vol. 7, No. 4).
- Rahman, M. S. (2017). The Advantages and Disadvantages of Using Qualitative and Quantitative Approaches and Methods in Language" Testing and Assessment" Research: A Literature Review. *Journal of Education and Learning*, 6(1), 102-112.
- Ratislavová, K., & Ratislav, J. (2014). Asynchronous email interview as a qualitative research method in the humanities. *Human Affairs*, 24(4), 452-460.
- Redlich-Amirav, D., & Higginbottom, G. (2014). New emerging technologies in qualitative research. *The Qualitative Report*, 19(26), 1-14.
- Rossmann, G. B. (1993). Building Explanations across Case Studies: A Framework for Synthesis.
- Rubin, H. J., & Rubin, I. S. (2011). *Qualitative interviewing: The art of hearing data*. London: Sage.
- Schutz, A. (1967). *The phenomenology of the social world*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Schwalbe, M., & Wolkomir, M. (2001). The masculine self as problem and resource in interview studies of men. *Men and masculinities*, 4(1), 90-103.
- Seitz, S. (2016). Pixilated partnerships, overcoming obstacles in qualitative interviews via Skype: A research note. *Qualitative Research*, 16(2), 229-235.
- Shapin, S. (2012). The sciences of subjectivity. *Social Studies of Science*, 42(2), 170-184.
- Stuckey, H. L. (2013). Three types of interviews: Qualitative research methods in social health. *Journal of Social Health and Diabetes*, 1(02), 056-059.
- Sturges, J. E., & Hanrahan, K. J. (2004). Comparing telephone and face-to-face qualitative interviewing: a research note. *Qualitative research*, 4(1), 107-118.
- Synnot, A., Ryan, R., Prictor, M., Fetherstonhaugh, D., & Parker, B. (2014). Audio-visual presentation of information for informed consent for participation in clinical trials. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (5).
- Tyler, J. A. (2006). Re-searching research models: What is emergent, elastic, and nonlinear all over?. *Human Resource Development Review*, 5(4), 494-505.
- Watt, D. (2007). On becoming a qualitative researcher: the value of reflexivity. *Qualitative Report*, 12(1), 82-101.
- Weiss, R. S. (2004). In their own words: Making the most of qualitative interviews. *Contexts*, 3(4), 44-51.
- Williamson, T. (2006). Conceptual truth. In *Aristotelian Society Supplementary Volume* (Vol. 80, No. 1, pp. 1-41). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Yilmaz, K. (2013). Comparison of quantitative and qualitative research traditions: Epistemological, theoretical, and methodological differences. *European Journal of Education*, 48(2), 311-325.

Ηλεκτρονική

<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/829/1800> (retrieved 23.04.2019)

<http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU21.html>, Selwyn & Robson, 1998 (retrieved 09.12.2019)